ئینقلابی سەربازی وەک شۆڕشێک. ئیدریس مستەفا ساڵح

دیدێکی سیاسی فکریە بە ئینقلاب و شۆڕش لە پەراوێزی کودەتا سەربازیەکانی کیشوەری ئەفریقیادا لەوانە گابەنی ئەمڕۆکە.

یەکەم: هیچ وڵاتێک نیە لەم دنیایەدا هێزی سەربازی قسەی یەکەمی نەبێ تێیدا. لە وڵاتانی رۆژهەڵات و ئەفریقیا و ئەمریکای باشوور ئەو هێزە سەربازیە زۆر دیارە لە کاروبارەکانی وڵاتدا بەڵام لە وڵاتانی رۆژئاوا (ئەوروپا و ئەمریکای باکور) ئەو هێزە سەربازیە شاردراوەتەوە و زیرەکی غەربیش لەمەدایە. ئەگەرنا، لە غەرب سەرباز هێزی ئەوەڵ و ئاخیری وڵاتەکانیە. توانای سەربازی هەر لە گەورترین کارگەکانی چەک و تەقەمەنیەوە تا دەگات بە هێزی چەکی ناوەکی و دەستێوەردانی سەربازی و هەڕەشەی سەربازی بۆ هەموو ولاتانی جیهان یەکێکە لە نیشانە هەرە دیارەکانی سیاسەتی وڵاتانی ئەوروپی و ئەمریکیە. ئەمریکا لە ئاسیای دوور و ناوەراست و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست یاخود فەرەنسا لە ئەفریقیا جگە لە هیزە سەربازیەکانیان کە بەرژەوەندیە ئابوریەکانیان دەپارێزن هیچ شتێکی تریان نیە.

دووەم: هەر ئەم هێزەیە وا لە ولاتێکی وەک فەرەنسا دەکات کە زاڵ بێت بەسەر زۆرێک لە وڵاتانی کیشوەری ئەفریقیادا. کاتێک وەک کۆڵۆنیالیستێک ئەو کیشوەرەی بەجێهێشت هێزی سەربازی لە هەر یەکێکیان دروست کرد و بەر بەو هیزەش دەسەڵاتی وابەستە بەخۆی دادەنێ هەر لە سەرۆک و سەرکردەوە تاکو ئیدارەی حکومی. لەو نێوەدا سیستەمی دیموکراتی هەڵبژاردنێکیان داناوە و ناویان لێناوە (لیجیتمەت پاوەر) دەسەڵاتی شەرعی. خەڵکی ئەو وڵاتانەش دەبینین ولاتەکانیان لە پێشی پێشەوەی ریزبەندی هەژارانی دنیادایە و رۆژ بە رۆژ ژیان و گوزەرانیانی خۆشیان بەرەو خراپتر بوون دەچێ ئەوا بێگومان نارازی دەبن بەو بارودۆخە کە دەسەڵاتی کۆڵۆنیالیستی و ناوخۆ.

سێهەم: بە درێژایی چەندان دەیە، لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە بە گشتی، سیاسەتی کۆڵۆنیالیستی کە قۆرخی سیاسی و ماڵی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کردووە هەرچی هێزی جەماوەری هەیە بە فکری سیاسی کە بتوانێ رێکخستن و حزبی سیاسی بەخۆی هەبێ مراندووە. لەگەڵ ئەوەی شەپۆلی نارەزایەتی لە رادەبەدەری خەڵک هەیە دژ بە هیزی کۆڵۆنیالیستی و دژ بە گەندەڵیە سیاسی و ئیداری و ماڵیەکانی

دەسەڵاتی ناوخۆ هیزێکی جەماوەری ناتوانێ بێتە دەر و ئەو شۆڕشە بکات کە ڕەوشی سیاسی وڵات بگۆڕێ بەبێ هیزی عەسکەر ئەمە دەکات و ئەوەی ئیستا لە چەند وڵاتێکی ئەفریقی وەک نەیجەر و مالی و بورکینا فاسۆ و چاد و گابۆن دەچێتە پێشەوە جگە لە شۆڕشێک دژ بە هێزی قەرخکاری غەربی شتێکی تر نیە بەڵام سەرباز بەم ئەرکە هەڵدەستن. لە رووی سیاسیەوە غەرب دەیانەوێ ئەم راسانە تۆمەتبار بکەن بەوەی روسیای لە پشتەوەیە یاخود لە ماهیەتە سیاسی و مێژوویەکەی کەم بکەنەوە گەهەر بە هەمان بەوبیانوو بەڵام راستیەکەی نارەزایی سەراسەری کیشوەری ئەفریقیایە لە فەرەنسا و هەموو ڕۆژئاوا. پاشان لەوە ئاسایی تر نیە گەر جەمسەرێک پشتیوانی و هاوکاری خۆی دەربخات بە هێزێک لە ولاتێکی تر وەی ئەوەی روسیا و چین دەیکەن لە ئەفریقیا یاخود فەرەنسا و ئەمریکا دەیکەن لە شوێنانی تری جیهان.

چوارەم: ئەمە هەردەم وا تێگەیشتووین کە شۆڕش واتە راسانی جەماوەری خەڵک. ئەمە دروستە بەڵام بە دەورەیەک لە ژیانی ولاتانی ئەفریقیا بەو بارودۆخانەی باسمان کردن جگە لە ئینقلابی سەربازی شتێکی تر لەو نەوەدا ئەو هێزەی نیە بەو ئەرکانە هەڵبسێت. پاشان ئینقلاب وەک چەمک گەر گرفتێکی هەبێ لە بارەیەوە ئەوا وەک تەرحێکی بەردەست بە ڕۆژگارێکی ئاوها کە وەڵام بە داواکاریە سەرەکیە جەماوەریەکان بداتەوە لە ئامانج و ئەرکدا کە سەربەخۆیی ولاتەکانیانە لە داگیرکاری و قەرخکاری ئەوا کودەتای سەربازی شۆڕشەکە بەخۆی بە تایبەت دوای هەر کودەتایەک جەماوەر بە شەپۆل دەنە سەر شەقامەکان بە پشتیوانی کردنیان. ئەوەی دەیەوێ کودەتای سەربازی هەمیشە بە نابودی و خراپ پیشان بدات ئەو هێزە غەربیانەن کە بە درێژایی سەد ساڵی رابردوو قوتابخانەیەکی سیاسی فکریان داناوە و لە هەر جێیەک بەرژەوەندی خۆیانی تێدا بوو ئەوا شۆڕشە یاخود بەهاری عەرەبیە یان ئینقلابە. فکری سیاسی ڕەسمی غەربی ئاماژە بە هیزی سەربازی خۆیان نادەن کە بەهۆیەوە جیهانیان تەوق کردووە بەڵام کاتێک وڵاتێک بیەوێ ئەم هیزە سەربازیە بە سەربەخۆیی یاخود بە بەرژەوەندیەکانی وڵاتەکەی خۆی بەکاربهێنێ ئەوا بە "ئینقلابچی" ناودەبرێن. مێژووی وڵاتانی غەربی پڕە لە مێژووی کودەتا سەربازیەکانیانە بەسەر دەسەڵات و فەرمانڕەوا نیشتمانیەکانی وڵاتانی تر هەر لە کیشوەری ئەمریکای لاتینەوە تادەگات بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقیا.

پێنجەم: ئەوەی ماکرۆن دەپاریزی لە ناو کۆشکی شانزەلیزی ئەوا هیزی سەربازیە و ئەوەی فەرەنسا وەک ولاتێکی گەورە دەردەخات لە جیهاندا هێزی سەربازیە، ئەوەی زمانی فەرەنسی لە کیشوەری ئەفریقیادا

کردووە بە یەکەم زمانی ولاتەکانیان ئەوە زەبری هێزە سەربازیە ئیستعمارییەکەیەتی. ئەوەی لە دنیای غەربی هەیە لە سیستەم و ئیداراتی حکومی و وڵاتدا هەمووی بە هێزی سەربازی راگیراوە و هەر هەڵایسانێکی جەماوەری رووبدات ئەوا یەکسەرە هێزی چەکداری بە پۆلیس و سەربازەوە دەهێننە ناوەڕاستی شەقام و ئەوەی بیانەوێ دەیکەن. خەڵکی نارازی بە تێکدەر و گێرەشێوین ناوزەد دەکەن و هێزی خۆشیان بە هێورکەرەوە و زەبت و رەبتی وڵات لە قەڵەم دەدەن. بۆیە لەهەر وڵاتێکی ئەم دنیایە وڵاتانی غەربی لە پێش هەموویانەوە هێزی سەربازی دەی دەوڵەت و حکومەتەکانیانە بە مانەوەی خۆیان و بەرژەوەندیەکانیان چ لە ناوەوە و دەرەوەی سنوورەکانی خۆیان. حکومەتی مەدەنی تەنها شکڵی دەرەوەی حکومەتەکانیانە و هەموو ئینقلابە سەربازیەکانیش دواتر دەبن بەو حکومەتە مەدەنیە و ئیدارەی مەدەنی حوکمی وڵات دەکات بە جلوبەرگی مەدەنیەوە.
٣٠ی ٨ی ٢٠٢٣

کێشەی کرێکاران و وازهێنانی بێدەنگ و کاریگەرییەکانی لەسەر هەقدەست و کار لە ئەمەریکادا.. غازی حەسەن

ئیمیلی ڕۆز(مەکڕای) کە سەرکردایەتی تیمی توێژینەوەی داهاتووی کارەکانی گارتنەر دەکات، دەڵێت: "بەکرێگرتنی بێدەنگ یەکێکە لەو چەندین ڕەوتەی، کە ئێمە دەستنیشانمان کردووە و ئەگەری ئەوەی لێ دەکرێت کاریگەرییەکی گەورە لە ساڵی 2023 بە داهاتووی کار دروست بکات". ئەمەش سەبارەت "بە هەندێک ڕێکخراو دەبێتە گۆڕینی یارییەکە".
تەکنەلۆژیا زاڵە و کارەکانی پێگەیەکی فراوانیان هەیە و مانشێتی ڕۆژنامەکانیشان خستۆتە ژێر کارتێکردن و کاریگەریی خۆیان، بەڵام ئابوورییەکی گەورەتر و بەهێزتر لەئارایە. زۆربەی ئابووریناسان تاکو ئێستاش پێیان وایە، پاشەکشەیەکی دیکەی ئابووری کار ڕەنگە

لەساڵی ٢٠٢٣دا ڕوویدات. بۆیەش بەبێدەنگی و لەڕێگەی "دامەزراندنی بێدەنگ" کەمپانیاکان دەستیان بە هەنگاونان کردووە لەپێناو کەمکردنەوەی تێچووەکان و ئەمەش بە ئەوەیە کورد گوتەنی (پێش تا بەڵێک بەخۆیاندا بدەن)، واتە پێش ئەوەی ئابووری جارێکی دیکە بەرەو لێژیی بچێتەوە، ئەوان هەندێک هەنگاوی کردەیی بە چارەسەری قەیرانە پێشبینی کراوەکان بهاوێژن.
(نیوزویک)ی ئەمەریکی لە بابەتێکی شیکاریی ئابووریی و مەسەلەی کار و کێشەی هەڵبەز و دابەزیی ئابووری وەا تەکەی و ترس لە دابەزینی بەها و پێگە و هێزی ئابووری دەڵێت: (کەری کانتەنگە)ی ئابووریناسی دیار لە (لینکیدئین) دا گوتیەتی: "لەگەڵ هەموو ئەو نادڵنایی و نیگەرانییە ئابوورییەی هەیە، خاوەنکارەکان بەوردیی چاودێری ڕێگاچارەکان دەکەن لەپێناو بەدیهێنانی پێداویستییەکانیان، بە ئەوەی بەکردەوە پابەندبن بەگەشەپێدانی هێزی کارەکانیان." ئەوان ئەم ڕێگا چارەیان ناوناوە "دامەزراندنی بێدەنگ".

https://www.cnbc.com/2023/02/06/how-the-us-labor-market-went-from-quiet-quitting-to-quiet-hiring.html

ڕۆژنامەکان و ناوەندەکانی توێژینەوەی ئابووری و پرسە و دەرفەتی کار لەم بارەوە دەڵێن وازهێنان بە بێدەنگی لەبیر بکە، ساڵی ٢٠٢٣ هەموو شتێک دەبێتە "دەرکردن بەبێدەنگی بەرز"، واتە ئەم "بێدەنگییە" نامێنێت کە ئێستا لەنێو بازاڕ و بواری کار و لە بەرانبەر دەستی کاردا هەیە. ڕاپۆرتێک لە (نیوزویک) لەلایەن (گولیا کاربەنارە) لە ٢٠٢٣-١-٢٣ ئامادەکراوە و هەروەها ڕاپرسییەک ئەنجام دراوە، لەوەدا جەخت لەسەر ئەوە کراوەتەوە و ئاشکرای دەکات: زۆربەی ئەمەریکییەکان ئەمساڵ بیر لەگۆڕینی کارەکانیان ناکەنەوە. کەمپانیاکانی تەکنەلۆژی وەک ئەمازۆن، مێتا و تویتەر ژمارەیەکی زۆر گەورەی کرێکارەکانیان لەکارەکانیان دوورخستەوە و ڕاشیانگەیاند دوای زیادبوونی پێویستی دامەزراندنی کرێکار لە کاتی بڵاوبوونەوەی پەتای کۆڤید- ١٩دا ئەمەش بۆتە هۆکاری ئەوەی مەترسییەکانی پاشەکشەی ئابووری خەریکە د[illegible]اوکە بە کرێکاران و بازرگانەکان زیاد دەکات. دەست لەکارکێشانەوە گەورەکەی ساڵی ٢٠٢١ تاکو ڕەوشی "وازهێنانی بێدەنگ"، کە لە ساڵی ٢٠٢٢دا ئەنجام درا، وەکو دوو کاردانەوە و قەیرانی دیار لەنێو بازاڕی کاری ئەمەریکادا دادەنرێت و ئەمەش بە یەک دوو ساڵی پێ لەگێژاودا تێپەڕی، بەڵام مەسەلەکە لەساڵی ٢٠٢٣دا، لە لێواری پاشەکشەیەکی بەرچاو دایە و ئەگەری ئەوە دەکرێت، ئەمە بتوانێت کاریگەریی قووڵ لەسەر ئابووری

وەها تەکە دروست بکات. بەپێی کرێکارانی ئەمەریکی دەیانەوێت لەشوێنی خۆیان بمێننەوە و بەجدییەوە دەست بە کارەکانیانەوە دەگرن. بەپێی زانیاری نێو ڕۆژنامەکانی ئەمەریکا و ئەوەی ڕۆژنامەی (شەرق ئەلئەوسەت) لە ڕۆژی ١٩ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٢ لە ژمارە (١٦٠٦٢) بڵاوی کردۆتەوە هاتووە: ملیۆنێک و شەش سەد و دوو هەزار کەس لە ئەمەزەن وەکو کار بە کاتی تەواو، یان نیوە کاتی کار کرێکاری دەکەن لە کاتی پەتاکەی کرۆنەدا لە ساڵەکانی ٢٠٢٠-٢٠٢٢ ژمارەیەکی زۆر خەڵکی دامەزراندووە بۆیە بڕیاریان داوە ژمارەی کرێکارەکانیان کەم بکەنەوە. پێیان وایە دۆخی ئابووری هێشتا لە دۆخێکی ئاڵۆز دایە و لەم ساڵانەی دوایدا بەشێوەیەکی خێرا خەڵکیان دامەزراندووە، بۆیە بڕیاریان داوە هەزارەها کرێکار لەکارەکانیان بووەستێنن. ئەمە تەنیا نموونەیەکە لە هەموو ئەو فشارانە ئابووریانەی کاریگەری لەسەر کرێکاران و مووچە و ژیانیان دروست دەکات.

بەپێی ڕاپرسییەکەی کۆمپانیای (ڕێدفیلد و ویلتۆن ستراتیژی) و (نیوزویک) ٦٤٪ کرێکارە ئەمەریکییەکان واتە زۆرینەیان ئەمساڵ ٢٠٢٣ بەنیاز نین و نایانەوێت گۆڕانکاری لە کارەکانیان بکەن. ئەمەش ڕەوشی ئابووری و تایبەتمەندی بازاڕی کاری لە نێو ئەمەریکا پێچەوانە کردۆتەوە. ڕەوشەکە سەبارەت بەو ژن و مێردانەی ساڵەهایە کار دەکەن، یان ئەوانەی هەمیشە بەدوای دروستکردنی هاوسەنگی واقیعی ژیانی کار و ژیانی هەنووکەییان بوون و باسی ئەم هاوسەنگییان لە نێوان ژیان و کارەکانیان دەکرد وەکو هۆکارێکی سەرەکی وابوو تاکو کارەکانیان جێ نەهێڵن، بەڵام دڵنیابوون لە دۆخی ئابووری ئەمەریکا و جیهانیش وایکردووە کرێکارانی ئەمەریکا لە بەر مەترسی بازاڕی کار و دۆخی ئابووری ئەمساڵ بیر لە گۆڕینی کارەکانیان نەکەنەوە. کەواتە بێنە بەرچاوی خۆتان دۆخێکی چەندە خراپە، ئایا خەڵک دەتوانن لەدوورەوە لە کارەکانیان بەردەوام بن. ئایا ئەمە بەکردەوە و بەواتای هەقیقی سەردەمی "وازهێنانی بەندەگی"؟.

ئەمساڵ لەکەرتەکانی تەکنەلۆژیا بەکۆمەڵ کرێکار و مووچەخۆرەکانیان دەرکرد، لەکردەوەدا ئەم دەرکردنە بەکۆمەڵە لەساڵی ٢٠٢٢ەوە دەستی پێکردووە. مایکرۆسۆفت لە سەرەتای شوباتی ٢٠٢٣دا ڕایگەیاند ١٠ هەزار کارمەندەکانی لەپێناو کەمکردنەوەی ڕێژەی تێچوون لەکارەکانیان دووردەخاتەوە. (ساتیا نادێلا) بەڕێوەبەری جێبەجێکاری کۆمپانیای مایکرۆسۆفت لە (داڤۆس)دا ڕایگەیاندبوو "کەس ناتوانێت سەرپێچی لە هێزی کەشکردن بکات، ئەم کەشکردنە بریتییە لە گۆشەی ئابووری ڕێکخراو بەهۆی هەڵاوسانەوە دێتە ئاراوە".

کۆمپانیا گەورەکان بڕیاریان دا هەزاران کرێکار لەکارەکانیان

دەربکەن لەوانە ئەمازۆن ١٩ هەزار کرێکار و مەتا ١١ هەزار کرێکاری دەرکردووە، لەو کاتەی (ئیلۆن ماسک) دەستی بەکارکردووە و تویتەریش نیوەی هێزی کار لە کۆمپانیاکەی دەرکردووە. ئەم پرۆسەی دەرکردنەش ناونراوە “دەرکردن بەدەنگی بەرز”. (جۆن بلەڤینز) مامۆستا لە کۆلیژی بازرگانی ئیس سی جۆنسۆن لە زانکۆی کۆرنێل بە نیوزویکی ڕاگەیاندووە “ئەم دەرکردنانە دەرنجامی دامەزراندنە زۆرەکەی سەردەمی پەتای کرۆنایە. ئەو کاتە کە بازرگانی بەخێرایی زیادی کرد بە پێکردنەوەی پێویستییەکان کرێکاری زۆر و بەپەلە دامەزرێنران، ئێستاش لەگەڵ خاوبوونەوەی ئابووری، خاوبوونەوەکە کاریگەریی لەسەر سوود و قازانج دروستکردووە، بۆیە بازرگانەکان دەیانەوێت خۆیان لەگەڵ خاوبوونەوەی ئابووری بگونجێنن”.

لەدرێژەی ئەم شیکردنەوەیەدا لە “نیوزویک”دا ئاماژە بەوە کراوە ئەمە هێشتا هەست بە ئازارەکانی قامچییە توندەکانی وەستان و قەیرانی ئابووری لە ساڵی ٢٠٢٠ دەکەین و سەرباری درێژەکێشان و دووبارە بوونەوەی لە ساڵی ٢٠٢١دا. دەرکردنی بەکۆمەڵی کرێکاران لە کۆمپانیاکانی تەکنەلۆژی دەرەنجامی ئەو بڕیارە خێرایەیە، کاتێک خواست لەسەر خزمەتگوزاری زۆربوو و ڕێژەی داواکاریی و پێویستی خێراکردنی بازرگانی بەرزبۆوە، پێویستیان بە کارمەند و کرێکار زیاد بوو، بۆیە بەشێوەیەکی خێرا خەڵکیان خستە کارەوە، ئێستا ئەمە پێچەوانە بۆتەوە، بەهۆی خاوبوونەوەی بازرگانی و داواکردن بەدەنگی بەرز بەکۆمەڵ کرێکارەکانیان لەکارەکان دەردەکەن.

لەهەمان کاتدا شارەزایانی بواری ئابووری پێیان وایە ئەم دۆخەی لەنێو کۆمپانیاکانی تەکنەلۆژیدا هەیە، نابێت نیگەرانی لای کرێکارانی بواری پیشەسازییە دروست بکات. (گریگۆری دیڤرەتاس) لەزانکۆی ئابووری و بەڕێوەبردنی سەنتەری لێکۆڵینەوە لە کار و دیموکراسی لەزانکۆی هۆڤسترا دەڵێت “بازاڕی کار لە ئەمەریکا بەپێی هەموو پێوەرە ستانداردەکان کار و مووچەت تێدا بەهێز دەمێنێتەوە. هەرچەندە دەرکردن لە بواری تەکنەلۆژیادا بۆتە مانشێتی زۆربەی هەواڵەکان، بەڵام ئەمە تەنیا لە کاردانەوەیەکی کورتبینانەی کۆپیکراو دەچێت، لەکاتێکدا ڕێژەی سوود و نرخی پشکەکان وەکو خۆیانن. کرێ لەچەند مانگی ڕابردوودا هیچ هەڵاوسانێکی بەخۆیەوە نەبینووە، هەرچەندە خاوبوونەوە لە بەرزبوونەوەی نرخەکاندا بەدی دەکرێت و ڕەنگە یەمەش ڕووبدات”.

“کاریگەرییەکانی پەتاکە لەسەر ژیانی کرێکارانی بنەڕەتی و سەرەکەی و مەسەلەی توندیی لەبازاڕی کار، بۆتە هۆکار بۆ ئەوەی زۆر کەسی وەکو کارەکتەری بوێر دەربکەوێت و داوای باشترکردنی بارودۆخی کار و یارمەتییەکان و دەنگدان لەشوێنی کار و مافی سەندیکاکان بکەن.

ئەوە دەتوانێت گۆڕانکارییەکی درێژخایەن بێت، بەتایبەتی بۆ (جێن زی)". سەرەڕای ئەوەی ئەمە گەشبینە بە داهاتووی بازاڕی کاری ئەمەریکا، بەڵام (ئەلیس گۆڵد)ی ئابووریناس لە دامەزراوەی قازانج نەویست، کە بنکەکەی لە واشنتۆنە بەناوی پەیمانگای سیاسەتی ئابووری (EPI) بە نیوزویکی گوتووە “ئەو نیگەرانە لە کرێکارانی کەرتی گشت”.
بۆیە پرۆسەی “وازهێنان بەبێدەنگی” لەنێو بازاڕی کار لە ئەمەریکا لەنێوان کەرتی تایبەتی و گشتیدا هەندێک جیاوازە، ئەوەی کۆمپانیا گەورەکانی بازرگانی و تەکنەلۆژی دەیکەن، جیاوازە لە کەرتی گشتی کە دوای پەتای کۆرۆنا زۆر گۆڕانکاری بەسەردا نەهاتووە، هەرچەندە بۆ نموونە کەرتی تەندروستی و پەروەردە تووشی فشار و دۆخێکی دەروونی و ئازاری زۆربوون. بەپێی ڕاپرسییەکەی نیوزویک “ساڵی ٢٠٢٣ پێویستە وازهێنانی بێدەنگ لەبیر بکرێت، چونکە زۆربەی هەر زۆری خەڵک لەشوێنی کارەکانیان دڵخۆشن و نایانەوێت کارەکانیان بگۆڕن. ئەم پاشەکشەیەش پەیوەندیی بەوەوە هەیە، کرێکارەکان هیچ بژاردەیەکی دیکەیان نییە، بۆیە کارەکانیان ناگۆڕن”.

دە هەقیقەتی ڕاستەقینە لەبارەی کرێکارانی ئەمەریکا

یەکەم: بەپێی سەرچاوەکان لە ٣٥ ساڵی ڕابردوودا پشکی کرێکارانی ئەمەریکا کە لەڕیزی سەندیکاکانی کرێکاران تۆمارکراون و ئەندام بوون نزیکەی نیوەی ڕێژەکەی دابەزیوە. ژمارەی ئەندامەکانی سەندیکای کرێکاران لەساڵی ١٩٤٥ گەیشتەتە لوتکە و ٣٥٪ ی هەموو کرێکارانی ئەمەریکا بووە، کەچی ساڵی ٢٠١٨ ڕێژەی بوونە ئەندامی سەندیکا تەنیا ١٠.٥٪ بووە. لەهەمان گاڤدا ژمارەی ئەو کرێکارانەی لەلایەن سەندیکاوە نوێنەرایەتی دەکرێن ١١.٧٪ بووە، چونکە ١.٦ ملیۆن کرێکاریش ئەندامی سەندیکا نەبوون، بەڵام گرێبەستەکانی سەندیکا پشتگیری مافەکانی ئەوانی کردووە. ساڵی ٢٠٢٢ ژمارەی ڕاستەقینەی ئەندامەکانی سەندیکا ١٤.٧ ملیۆن کەس بووە، بەپێی ئاماری نووسینگەی کار (BLS) لەم ساڵەدا ژمارەی ئەندامەکانی سەندیکا نزمترین ئاستیان تۆمارکردووە.
ئەو بوارە پیشەسازییانەی زۆرترین ڕێژەی دابەزینی ئەندامی سەندیکایان لەنێوان ساڵەکانی ٢٠٠٠- ٢٠١٨ هەبووە، بریتین لەکەرتی گواستنەوە و گواستنەوەی ماددەکان، کە لە ٢١.٧٪ دابەزیوە بۆ ڕێژەی ١٤.٥٪. ئەم بواری پیشەسازییە ژمارەیەک پیشەی جیاواز لەخۆ دەگرێت، لەوانە کۆنترۆڵی هاتوچۆی فڕۆکەوانی، تاکو شوفێری پاسەکان و خزمەتکارانی فڕۆکەوانی دەگرێتەوە. لەهەمان کاتدا ژمارەی

ئەندامەکانی سەندیکا لە ساڵی ١٩٩٩- ٢٠٠٠ زیادی کردووە لە ٥.١٪ بەرزبەتەوە بە ٥.٩٪.

دووەم: ئەمەریکییەکان بەشێوەیەکی گشتی حەزیان لەکاری سەندیکایی هەیە و ٥٥٪ ئارەزووی ئەم بوارەیان هەیە و ٣٣٪ش ئارەزووی کاری سەندیکایی ناکەن.

بەپێی ڕاپرسییەکی ساڵی ٢٠١٥ بەم ڕێژییەی ئاماژەی پێکراوە لەگەڵ یەکگرتوویی کرێکاران بوون: ٨٢٪ کرێکارانی بەرهەمهێنان و کارگەکان. ٧٤٪ گواستنەوەی گشت و ٧٢٪ پۆلیس و ئاگرکوژێنەوە، ٧١٪ی مامۆستایانی قوتابخانە حکومییەکان، لە ٦٢٪ی کرێکارانی خواردنی خێراش پێیان وایە دەبێت کرێکاران یەکگرتوو بن، لەکاتێکدا ٣٥٪ دژی ئەم بیرکردنەوە و ئاراستەیە بوون. ساڵی ٢٠١٨ زانیارییەکان ئەوەیان دەرخستووە ئەندامەکانی سەندیکا هەفتانە ١٠٥١ دۆلاریان دەستکەوتە، کەچی ئەوانەی ئەندامی سەندیکا نەبوون تەنیا ٨٦٠ دۆلاریان دەست کەوتووە. ئەم جیاوازیی و بەشاییە پەیوەندیی بەجیاوازیی پیشەسازی و پیشە و قەبارەی کۆمپانیا و ناوچەکان و دەڤەرەکانەوە هەیە.

سێیەم: بەشی زۆری کرێکارانی ئەمەریکا لەبوای خزمەتگوزاری کار دەکەن. بەپێی دواین ڕاپۆرتی (BLS) هاتووە: ١٠٧.٨ ملیۆن کەس، کە دەکاتە ٧١٪ لە پیشەسازییە تایبەتییەکانی بواری خزمەتگوازی کار دەکەن. بازرگانی و گواستنەوە و خزمەتگوزارییەکان ٢٧.٨ ملیۆن کرێکار و خزمەتگوازری پەروەردە و تەندروستی هەبووە و ٢٤.٣ ملیۆن و ٢١.٥ ملیۆن خزمەتگوازریی پیشەیی و بازرگانی و ١٦.٧ ملیۆنیش لەبواری کات بەسەربردن و میوانداری کاریان کردووە. لەدەرەوەی ئەوانەشدا ٢٢.٥ ئەمەریکی لەمانگی تەموزیی ٢٠٢٢ لەنێو دامەزراوەکانی حکوومەتدا کاریان کردووە و نزیکەی دوو لەسەر سێیان لەئاستی ناوخۆیی و نزیکەی ١٢.٩ ملیۆنیش لەبواری بەرهەمهێناندا کاریان کردووە.

چوارەم: بەپێی ڕاپۆرتی تەمزوی ٢٠٢٢ی (BLS) نزکیەی ١٦ ملیۆن ئەمەریکی خۆبەش کاریان کردووە.

پێنجەم: هێزی کاری ئێستای ئەمەریکا لەنێوان تەمەنی ٢٣-٣٨ ساڵییە، ئەمەش بەرێژەی ٣٥٪ یان ٥٦ ملیۆن کرێکار دەگرێتەوە.

شەشەم: کرێ و هەقدەستی ئافرەتان لە پیاواناکەمترە و ئافرەتان ٨٥ سەنت وەردەگرن، بەڵام لەنێو گەنجەکاندا ئەم بەشاییە لەبەراورد

لەنیوان هەقدەستی ئافرەتان و پیاوان کەمتر بێتەوە. ساڵی ٢٠١٨ کرێکارانی تەمەن ٢٥-٣٤ ساڵە، هەقدەستی ئافرەتان ٨٩٪ بووە بەراورد بە هەقدەستی پیاوان، واتە هەقدەستی ئافرەتان کەمترە لە بەراورد بە پیاوان. واتە ئافرەتان لەدوای پیاو و هاوسەرەکانیان دێن لە هەقدەست و کرێ و داهات، چەندین هۆکار بۆ ئەم جیاوازییە لە مووچە لەبواری جیاوازیی ڕەگەزی نێر و مێ هەیە. ئەمەش پەیوەندی بە چاودێری خێزان و جیاوازیی لە بواری بەرهەمهێنانی پیشەسازیی و پیشەکان لەنێوان ژنان و پیاوان هەیە. سەرباری جیاکاریی لەڕەگەز و ئەزموونی کار لەنێو کایە و شوێنی کاردا.

حەوتەم: کێشەیەکی دیکە جیاوازی مووچە و هەقدەستی نێوان کرێکارە گەنجە خاوەن بڕوانامەکانی کۆلێژ و هاوتەمەنەکانی خۆیانە، کە ئاستی خوێندەوارییان کەمترە. سەرباری تێچووی خوێندن و زانکۆ.
بەپێی زانیارییە بڵاوکراوەکانی سەنتەری توێژینەوە هەقدەست و مووچەی مامناوەندی دەرچووی زانکۆیەک لەنێوان تەمەنی ٢٥-٣٧، ساڵانە ٢٤،٧٠٠ دۆلار پترە لەو گەنجانەی بڕوانامەی زانکۆیان نییە. ئەوانی خاوەنی بڕوانامەن چانسی بەدەستهێنانی کاریان پترە، بەپێی زانیارییەکانی (BLS) تەنیا ٢.٢٪ ی ئەو بەتەمەنانەی بڕوانامەی بەکالۆریۆسیان هەیە بێکاربوون. لەکاتێکدا ئەو بێکارە بەتەمەنانە بێکار بوون لە ٣.٦٪یان خاوەنی بڕوانامەی ئامادەیی بووە و ٥.١٪ خاوەنی کەمتر لە بڕوانامەی ئامادەیین.

هەشتەم: گەنجە هەرزەکارەکانی ئەمەریکا بەراورد بە دەیەکانی ڕابردوو کەمتر کار دەکەن. بەپێی شرۆڤەی (سەنتەری توێژینەوەی پیو) و بە پشتبەستن بە داتاکانی (BLS) هەرزەکاران هەنووکە تەنای ٢٦ خولەک بۆ کارکردن تەرخان دەکەن، کەچی دەساڵ لەمەوبەر ٤٩ خولەک کاریان دەکرد و لەناوەڕاستی نەوەدەکانیشدا ٥٧ خولەک کاریان کردووە. تەنیا ئەو ژمارەیەی ئاماژە بە کارکردنی هەرزەکاران لە پشووی هاوینە دەکات ساڵی ٢٠١٠- ٢٠١١ بەڕێژەی ٢٩.٦٪ یان کار دەکەن هەرچەندە کار دەکرێت ئەم ڕێژەیە بەرز بکرێتەوە و لەهاوینی ٢٠١٧دا گەیشتە ٣٤.٦٪، کەچی ئەگەر قسە لەبارەی کاری هاوینەی هەرزەکارانی ئەمەریکا بەگشتی لەساڵی ١٩٤٠ بکەین، دەبینرێت ئەو کات بەڕێژەی ٪ ٤٦ و ٥٨٪ بووە. ڕێژەی گەنجی تەمەن ١٦-٢٩ ساڵانە لە ئەمەریکا لەساڵی ٢٠١٨دا ١٤.٨٪ی تیکڕای دانیشتوانی ئەمەریکا بووە، واتە ٩ ملیۆن گەنج هەبووە، لەساڵی ٢٠١٣دا نزیکەی ١١ ملیۆن گەنج لەئەمەریکا ژیاوە، واتە ١٨.٥٪ دانیشتوانی ئەمەریکا پێک دەهێنێت. توێژینەوەی سەنتەری (پیو) دەریخستووە ڕێژەی پتری گەنجەکان ئافرەتن

و مێ ٥٧٪ و نێر ٤٣٪ پێک دەهێنن. لەبیری نەکەین ٢/٣ی دانیشتوانی ئەمەریکا بڕوانامەی خوێندنی ئامادەیی، یان کەمتریان هەیە.

نۆیەم: ئەمەریکییە بەتەمەنەکان ئێستا پتر لە پێشان کار دەکەن، ژمارەکانی تەمووزی ٢٠٢٢ ئاماژە بەوە دەکەن ١٩.٨٪ بەتەمەنەکانی ئەمەریکا لەسەرووی ٦٥ ساڵی نزیکەی ١٠.٥ ملیۆن کەسن، ئەمانە گووتویانە بەتەواوی، یان بەنیوە کات و نیوە ئیش کار دەکەن. ئەم ژمارەیەش بەردەوام ل زیادبوونە، بەلای کەمەوە دەتوانین ئاماژە بەوە بکەین لە ساڵی ٢٠٠٠دا تەنیا ٦.٦٪ی کرێکارەکان لە کەسانی بەتەمەنی سەرووی ٦٥ ساڵی بوون. تەنیا ساڵی ٢٠٠٧ ئەو کەسانەی لە تەمەنی ٥٥ ساڵی دان، ژمارەکانیان وەکو کرێکار زیادی کردووە و بەپێی داتاکانی سەنتەری توێژینەوەی پیو هێزی کاری ساڵی ٢٠١٨ دەریخستووە کە کرێکارانی تەمەن ٦٥-٧٢ ساڵی گەیشتەتە ٢٩٪ ئەمانە یان کرێکاری دەکەن، یان بەدوای کاردا دەگەڕێن.

دەیەم: بەرزکردنەوەی کەمترین مووچەی فیدراڵی بەتە جێگەی بایەخ، هەرچەندە ناکۆکییەکی حزبی توند لە نێوان دیموکراتەکان و کۆمارییەکان هەیە. ئەمەش پەیوەستە بە بەرزکردنەوەی کەمترین مووچە لە سەعاتێکدا کە ٧.٢٥ سەنتە بۆ ١٥ دۆلار، ئەمە بە جدی بەتە جێگەی مشتومڕ، لە هەمان کاتدا ناکۆکییەکانیش توندن. ٨٦٪ دیموکراتەکان پاڵپشتی ئەم بیرۆکەیە دەکەن و ٥٧٪ی کۆمارییەکانیش دژی بیرۆکەکەن. بەپێی زانیارییەکانی (BLS) لە ساڵی ٢٠١٨دا ١.٧ ملیۆن کرێکار واتە ڕێژەی ٢.١٪ی سەرجەم کرێکارانی ئەمەریکا مووچەکانیان لە کاتژمێرێکدا بە کەمترین مووچەی فیدراڵی حیساب کراوە. هەرچەندە ٢٩ ویلایەت و ژمارەیەک شار و پارێزگا کەمترین ئاستی مووچەکانی خۆیان دیاریکردووە، بەڵام بەهۆی جیاوازیی گۆڕەی پێویستیی و تێچوونی ئاسایی ژیانی ڕۆژانە لای تاک لە سەرتاسەری ئەمەریکادا کێشەکانی ئاڵۆزتر کردووە و ڕەنگدانەوەی پتری لەسەر ململانێ سیاسییەکاندا هەیە.
https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/08/29/facts-about-a/merican-workers

ناڕەزایی کرێکاران رێگەپێدراو نییە

ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمریکا: تێسلا ڕێگە بە کارمەندانی نادات ناڕەزایی دەربڕن

ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمریکا، کۆمپانیای تێسلا بە

هەڕەشەکردن لە کرێکارەکانی بە باسکردنی ناڕەزایەتیی دۆخی کارکردن و کەمیی مووچەکانیان، تۆمەتبار دەکات.

ڕۆژی سێشەممە ٢٠٢٣-٤-٢٥ (مایکڵ ڕێساس) دادوەر لە ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمەریکا ڕایگەیاند، بەڕێوەبەرانی ناوەندێکی چاککردنەوەی تێسلا لە ئۆرلاندۆی فلۆریدا لە ٢٠٢١دا ژمارەیەک کارمەندیان "بێدەنگ" کردووە، کە لەدژی ئەوەی مووچەی کارمەندە تازە دامەزراوەکان لە هی ئەوان زۆرترە، ناڕەزایەتییان دەربڕیوە. ئەنجوومەنەکە داواکارییەکی پێشکەشی (تێسلا) کردووە، چیدی مافی کارمەندەکانی پێشێل نەکات و ئەو پێشێلکارییانەش لەو ناوەندە ڕوویداوە بکاتە ڕاپۆرتێک و بە ئیمەیڵ بۆ تەواوی کارمەندەکانی (تێسلا)ی بنێرێت.

ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمریکا ئاژانسێکی سەر بە حکومەتی ئەمریکایە، ئەرکی سەپاندنی یاساکانی پەیوەست بە مافی کرێکارانە بەسەر کۆمپانیا و خاوەن کارەکاندا و سزادانی ئەو شوێن و کۆمپانیایانەیە کە پێشێلی دەکەن.

بەگوێرەی ڕاگەیەندراوی ئەنجوومەنەکە، لە کۆتایی 2021دا کارمەندەکانی تێسلا زانیویانە کارمەندە دامەزراوە نوێیەکان مووچەی زیاتر لە کارمەندە کۆنەکان وەردەگرن؛ بۆیە ژمارەیەکیان ناڕەزایەتییان دەربڕیوە کە یەکێکیان تەکنیککارێک بووە و بە ئیمەیڵ ناڕەزایەتییەکەی بۆ یەکێک لە جێگرانی سەرەکی کۆمپانیاکە ناردووە.

دواتر بەڕێوەبەرانی ئەو ناوەندی چاککردنەوەی ئۆتۆمبێل کۆبوونەوەیان بە بەژمارەیەک کارمەندی خۆیان کردووە و پێیان گوتوون: نابێت باسی مووچە و دۆخی کارکردنیان بکەن یان پێڕاوی ناڕەزایی بۆ بەڕێوەبەرە پلە باڵاکان بەرز بکەنەوە.

ئاشکرابوونی ئەو بابەتە بە دوایین ئابڕووچوون بۆ تێسلا دادەنرێت و پێش ئەمەش پێڕاوی یاسایی لە دژ کرابووەوە، کە لەنێو ناوەندەکانی بەستنی پارچەکانی ئۆتۆمبێلەکەدا جیاکارییەکی زۆری ڕەچەڵەک و گێچەڵی سێکسی دەکرێت.

دادگایەکی ئەمەریکا تۆمەتێکی دژ بە (ئیلۆن مەسک) خاوەنی کۆمپانیای تێسلا و تویتەر و سپەیس ئێکس پشتڕاست کردەوە، بە کرێکارەکانیان ڕاگەیاندووە، ئەگەر بنە ئەندام لە سەندیکای کرێکاران، چانسی زیادکردنی مووچەکانیان لەدەست دەدەن.

کتێب/ گوتاری چێژی سێکسی لە ڕۆمانەکانی (کەمال سەعدی)دا.. غازی حەسەن

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

GhaziHassan_gwtariDownload

حوسەین ڕەحاڵ و یادی سەد ساڵەی یەکەمین ڕۆژنامەی مارکسیستیی لە عێراق.. نووسین و ئامادەکردنی: عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

دروستبوونی یەکەمین حەڵقەی مارکسیستی لە عێراق لە ژوورێکی مزگەوتی حەیدەرخانە لە بەغداد بەناوی ژووری (ئەلسەید یان ئەلسەومەعە) لەلایەن (حوسەین ڕەحاڵ و مەحموود ئەحمەد ئەلسەید و عەونی بەکر سدقی و مستەفا عەلی و محەمەد سەلیم فەتاح و عەبدوڵا جەدوع و فازڵ محەمەد ئەلبەیاتی(پاشان هەریەک لە (ئیبراهیم ئەلقەزاز و کەمال ساڵح و محەمەد ئەحمەد ئەلمودەریس و زەکی خەیری و ڕەشید مەتەڵگ و یوسف زەینەڵ) پیانەوە پەیوەستبوون، هەر بەتەنها ڕووداوێکی ڕۆتین و کۆبوونەوەیەکی ئاسایی نەبوو، بەڵکوو سەرەتای سەرهەڵدانی بزاوتێکی سیاسی سۆشیالیستی و مارکسیستی بوو لە عێراق، کە تا ئەوکات مێژووی عێراق شتی لەمجۆرەی بەخۆوە نەبینیبوو. هەر ئەم حەڵقە مارکسیستییە بوو لەهەوڵی ئەوەدابوو

ڕێکخراوێکی کۆمۆنیستی لە عێراق دابمەزرێنێت. ئەم حەلقەیە کە بەناوکی بزاوتی مارکسیستی لە عێراق دێتە ئەژمار، لەدوای چەندین یەکتر بینین و گفتوگۆی چڕ و لێکنزیبوونەوەی ئەندامەکانی، توانی کۆمەڵێک هەنگاوی عەمەلی گرنگ لە مێژووی بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی لە عێراقدا بنێت کە تا ئێستاش جێگەی وانە لێوەفێربوون و ڕامانە. یەکێک لەو مەیدانانە بواری ڕۆژنامەگەری بوو کە ئەندامانی ئەو حەلقە مارکسیستییە تا ئاستێکی باش توانیان ئەسپی خەیانی تیا تاو بدەن. ئەندامانی ئەو حەلقەیە دواتر قاوەخانەی (ئەلنەقیب) لە قەنبەرعەلی دەکەنە شوێنی یەکتر بینین و ئینجا بیر لە دەرکردنی ڕۆژنامەیەک دەکەنەوە بۆ ئەوەی بتوانن بیروباوەڕ و ئەو تێڕوانینەی کە بۆ ژیان و کۆمەڵگە هەیانە لە ڕێگەی ئەو بڵاوکراوەیەوە گوزارشتی لێوە بکەن و لەوێوە کاریگەری لەسەر کۆمەڵگەی دواکەوتووی ئەوکاتی عێراق دابنێن. بۆ ئەم مەبەستەش ڕۆژنامەیەکی نیوە مانگیی(پانزە ڕۆژ جارێک) لە ٢٨ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٢٤ بەناوی (ئەلسەحیفە)ەوە دەردەکەن و حوسێن ڕەححاڵ (١٩٠٣ – ١٩٧١) کە ئەوکات قوتابی خوێندنی حقوق بوو لە بەغداد یەکەمین کەسیش بوو کە هەڵگری بیروباوەڕی مارکسیی بوو لە عێراق؛ وەک سەرنووسەر و خاوەن ئیمتیاز بەڕێوەی دەبات کە بابەتەکانی دەربارەی کێشە کۆمەڵایەتی و ئابووری و فیکرییەکانی ئەوکاتی عێراق و هەروەها دژایەتی دەرەبەگایەتیش بوو. بەمجۆرە حوسێن ڕەححال بوو بە یەکەمین سەرنووسەری یەکەمین بڵاوکراوەی مارکسیستی لە مێژووی ڕۆژنامەگەری مارکسیستی لە عێراق.

حوسەین ڕەحاڵ خاوەن ئەزموون و شارەزاییەکی باش بوو لە بواری فیکری مارکسیستی و سۆشیالیستیدا. ئەو یەکێک بوو لە کەسانەی کە زمانزان بوو و جگە لە زمانی عەرەبی، زمانەکانی ئینگلیزی و ئەڵمانی و فەڕەنسی و تورکی و فارسیشی دەزانی. حوسەین سەردانی هیندستان و ئەڵمانیا کردبوو و ڕۆژنامەکانی ئەو وڵاتانەی دەخوێندەوە و دەیگەیاندە دەستی هاوڕێکانیشی یان وەک خۆی دەیوت (جەماعەتەکەی). ڕەحاڵ هەڵسوڕاوێک بوو دەیویست بیروباوەڕی مارکسیزم لەسەر واقیعی عێراق پیادە بکات. ئەو دڵنیا بوو لە ڕاست و دروستی ئەو بیروباوەڕە شۆڕشگێڕانەیە و بۆیە هەموو ژیانی خستە خزمەت ئەو ڕێبازەوە.

ڕەحاڵ و جەماعەتەکەی ڕۆژنامەی ئەلسەحیفەیان دەرکرد کە شەش ژمارەی لێدەرچوو لە نێوان ساڵانی (١٩٢٤ - ١٩٢٧) بە ئاشکرا و بێئەوەی بیروباوەڕی خۆیان بشارنەوە لە مەیدانی ڕۆژنامەگەری ئەو سەردەمەدا بۆچوونەکانیان لەسەر کێشە و بابەتە گرنگ و هەستیارەکانی ئەو قۆناغەی ژیانی عێراق دەردەبڕی و قورسایی تەبلیغاتیشیان لەسەر ڕەخنەگرتن بوو لە دەوڵەمەندان و لایەنگری هەژاران بوو و دەیویست لەڕێوە هەژارانی عێراق بەرەو لای خۆیان ڕابکێشن. هەروەها گەلێ بابەتی فیکری سۆشیالیستیان لەو ڕۆژنامەیەدا دەهێنایە بەر باس کە ئەمەش دژکەرداری ئیسلامییەکانی لێکەوتەوە و لە مینبەری مزگەوتەکانی بەغدادەوە کەوتنە تەشهیر بە ڕەحاڵ و جەماعەتەکەی و بە بڵاوکردنەوەی کفر و ئیلحاد تاوانباریان کردن. ئەوە بوو

ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە دوای شەش ژمارە وەستێنرا و پاشان دوای دوو ساڵ جارێکی تر ڕۆژنامەکە دەست بەکار بۆوە و ئەمجارەش دوای تەنها دوو ژمارە جارێکی تر لە ١٧ ی ئایاری ساڵی ١٩٢٧ وەستێنرایەوە. واتە ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە لە هەموو تەمەنیدا هەشت ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە. بەچاوگێڕانێک بە نووسراوە مێژووییەکان حوسێن ڕەحال و ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە لەڕوانگەی ئەوەی تا ئێستا مێژوو پێمان دەڵێت دەتوانین بەمجۆرە بیبینین :

یەک : ئەلسەحیفە یەکەمین ڕۆژنامەی مارکسیستییە لە مێژووی بزاوتی ڕۆژنامەگەری سۆشیالیستی لە عێراق.

دوو : حوسێن ڕەحالە وەک هەڵسوڕاوێکی مارکسیستی یەکەمین سەرنووسەری ئەو ڕۆژنامە مارکسیستییە.

سێ : بابەتەکانی ئەلسەحیفە ڕەخنەن لە ناعەدالەتی کۆمەڵایەتی و برەودانن بە فیکری مارکسیستی و ڕەخنەن لە دەرەبەگایەتی و دوواکەوتوویی کۆمەڵگە لەسەرجەم بوارەکان.

چوار : یەکەمین ڕۆژنامە بوو لەلایەن هێز و لایەنە ئیسلامییەکانی ئەوکاتی عێراق کە بە بیانووی کوفر و ئیلحاد لە دەرچوون بوەستێنرێت.

پێنج : یەکەمین ڕۆژنامەیە کە مەسەلەی یەکسانی ژنان و پیاوان وەک مەسەلەیەکی ئینسانی بداتە بەر باس و گفتوگۆ.

شەش : بەپێچەوانەی سەرجەم ڕۆژنامە و بلاوکراوەکانی ئەو سەردەمەی عێراق، ئەلسەحیفە بەدوای بەدەستهێنانی پارەوە نەبوو بەڵکو بەدوای گۆڕینی خەڵکەوە بوو.

حەوت : شیوازی نووسینی ڕەحال و جەماعەتەکەی، زەق نەبووە و بەڵکو زانستیانە و ناڕاستەوخۆ بووە. بۆ نموونە لەبری ئەوەی بڵێ من مارکسیم، وتوویەتی بڕوام بە ماتریالیزمی مێژوویی هەیە بۆ شیکردنەوەی گۆڕانی کۆمەڵگە.

ئەمڕۆ لە کاتێکدا کە یادی سەد ساڵەی ئەو ڕۆژنامەیە و ڕۆژنامەنووسە مارکسیستە دەکەینەوە و لەدووتوێی لەپەڕەکانی دیرۆکەوە چەکە گوڵی ڕێز و وەفای پێشکەش دەکەین، هەر ئەم عێراقە بۆتە مەیدانی جموجۆڵی کۆنەپەرستترین بزووتنەوەی ئایینی، ئەو بزووتنەوە کۆنەپەرستەی کە ڕۆژنامەی ئەلسەحیفەی داخست و ئێستاش بەیان بلوە هەموو ئەو ڕۆژنامانە دادەخەن کە بۆنی پێشکەوتووخوازی و مارکسیەتی لێوە بێت. ئەو ئەرکەی کە لەسەر شانی حوسێن ڕەحالە و جەماعەتەی و سەرجەم مارکسیستەکانی نێو دیرۆکی عێراق بوو، ئێستاش هەمان ئەرک لەسەر شانی ئێمەی مارکسیستە بۆ ئەوەی بتوانین پاشەکشە بەو بزووتنەوە کۆنەخوازە ئایینییە بهێنین کە وەک شێرپەنجە دەمی ژەنیوەتە جەستەی بریندار و وەک پایەیەکی بنچینەیی ئەم کۆمەڵگە

چینایەتییە ماندووە و خەریکە بەست لە ژیانمان دەبڕێت.
لەم یادی سەد ساڵەیەی ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە؛ سڵاو لە حوسێن ڕەحاڵی ڕۆژنامەنووسی مارکسیست، سڵاو لە ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە، سڵاو لە هەموو ئەو بزاوتە ڕۆژنامەگەرییە مارکسیستەی کە ئەمڕۆ لە سەرتاپای عێراق و کوردستان و جیهان خەریکی شەڕەکی بەردەوامن دژ بە نیزامی سەرمایەداری و بۆرژوازی لەپێناو بەرگریکردن لە ئینسانییەت و بەهای ئینسان.

٨ ی تەمموزی ٢٠٢٣

تێبینی : بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە.
١-ملاحق المدى حسين الرحال و بدايات الفكر الآشتراكي في العراق د. عامر حسن الفياض
https://almadasupplements.com/view.php?cat=18968
٢-حسين الرحال و الحركة الاشتراكية في العشرينات د. سيف عدنان القيسي
https://almadasupplements.com/view.php?cat=18967
٣-حسين الرحال رائد الفكر الماركسي في العراق نبيل عبدلامير الربيعي
https://www.riadinoureddine.com/2022/01/blog-post_785.html
٤-الرحال و الدفاح عن قضايا المرآة حنا بطاطو
https://almadasupplements.com/view.php?cat=18973

چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) لە شیعرەکانی (ئیمان یادەوەر) دا.. بەشی سێیەم و کۆتایی.. ناڵە حەسەن

_ شیعری (خەم لەتۆ دادەکەنم)
ئەم شیعرە (خەم لە تۆ دادەکەنم) یەکێکە لە شیعرە نایابەکانی ئیمان یادەوەر ، ناونیشانەکی شیعری بارگاوی بە ئیستاتیکایەکی پڕ

چێژ ، لە پشتی ئەم دەربڕینەوە هەست بە بێزاری و یاخیبوونێکی گەورە دەکەین ، بە بڕیارێکی یەکلاکەرەوە و لە هەمانکاتیش بە نائومێدییەکی گەورە ، ئەو (تۆ) یە کەسێکە چیتر جێگای ئومێد و سوارچاکی خەونەکانی شاعیر نییە ، کەسێکە بۆ ئەو هیچ جووڵەیەکی تیا نەماوە ، ئەوەتا هەر لە سەرەتای شیعرەکە بەم نائومێدییە دەست پێدەکات :

هەرەمەکیت هەناوت پڕە لە هەناسەی وشک
تەنووتە و ناتوانیت کانییەک بدۆزیتەوە
بەدیار تەنیاییتەوە خەیاڵەکانت ڕەنگ دەکەیت
نازانیت لە کوێ دەژیت !
من دەمەوێت ڕۆژێک بەم ئاڵۆزیت شانە بکەم
تۆش بە قووڵی بیربکەیتەوە
دەست بخەمە بینا قاقای هەموو خەیاڵەکانت و
وشەکانم وەک سووژن لە مەخی مێشکتدا بچەقێنم !

نائومێدییەکەی شاعیر لێرەوەیە ، باس لە کەسێک دەکات ، کە هەناسەکانی وشک و کەسێکی تەنوو هێزی ئەوەی تیا نییە قومێ ئاو بدۆزێتەوە و تەنوێتی خۆی پێ بشکێنێت ، کەسێکی گۆشەگیر و ون ، ونە لە نێو تەنیایی و خەیاڵەکانی ، کەسێکی خەیاڵ پەرت و بڵاوە نازانێ لەکوێیە و بەرە و کوێ دەڕوات ، شاعیر دەیەوێت بچێت ئاڵۆزییەکانی شانە بکات ، قسەی بۆ بکات لەم خەیاڵ پڵاوییە بەهۆش خۆی بێنێتەوە ، لە ڕێگای بیرکردنەوە بەئاگا بێتەوە و هەناسەی بێتەوە بەر ، هەرچەندە ئەگەر قسەکانیش وەک سووژن بەگیانیا بچن بەڵام هەر دەیەوێت ئەوە بکات ، چونکە بەهۆی ئاڵۆزی خەیاڵەکانی و ئەو بێدەربەستی و بێدەنگییەی ئەویش خۆی وەک مردووییەک دەبینێ و یان بێدەنگی ئەو بەدوای خۆیدا بەسەر ڕێگاکان ڕادەکێشێت ! ئەوەتا دەڵێت ،

منیش وەک تەرمی سەرشانی مردوو هەڵگرەکان خۆمم دێتە بەرچاو
بێدەنگیت بە دوای خۆمدا
بەسەر ڕێگاکەدا دەخشێنم
بە هەموو ئەو هەورانەی بە ژێریاندا تێدەپەڕم دەڵێم
خۆی نەهات ، بەڵام دەی هات بە جەمبهە□□□

شاعیر وەک عاشقێکی نائومێد و دڵشکاو بەنێو قووڵایی ئازارەکانی دەچێتە خوارەوە و دەڵێت ، دەگریم و (با) کان لەنێو فرمێسکەکانم سەما دەکەن ، هێندە نائومێدە لەو کەسە تا ئەو ئاستەی دەیەوێت پێی بڵێت :

بە پەرەسێلکەکانیش دەڵێم
هەرگیز لەژێر سەقفی خانووەکەتان هێلانە چێ نەکەن

بەو هەموو برینەوە هەنگاو دەنێم
ڕۆژەکانیش جگە لە هەسانێک هیچی تر نەبوون
بۆ تیژکردنی ئازارەکانم
شەممە ئازار ، دووشەممە ئازار ، سێشەممە ئازار
چوارشەممە هەروەتر

ئیتر هیچ بوارێک و ئومێدێک نامینێتەوە ، تروسکاییەک گەر لەدوورەوەش بێت بەدی ناکات ، بۆیە ناخوازێت نەک کەسێکی تر بەڵکو بال□ندەیەکیش لەم یان لە خانووەکەی ئەو نزیک بێتەوە و هێلانە لەژێر بنمیچی مالەکەیان چێ بکەن ، با ئەوانیش تووشی ئەم دڵشکان و نائومێدییە گەورەیە نەبن ، ئیدی کە هیچ ئومیدێک و تروسکاییەک نامێنێ ئینجا ئەویش بڕیاری خۆی دەدات و لێی یاخی دەبێت دەڵێت :

نامەوێ بمێنمەوە
لە کاتی ڕاگرتنی پاسێکیش بیرت لێنەکەمەوە
تەنانەت هێندەی تەواوبوونی جگەرەیەکیش
دەمەوێت وەکو ئەو نەخۆشانەی ش□ر□پ□نجەیان تێپەڕاند
ئاهەنگی دەرچوون لە تۆ بگێڕم
ئیتر دەست بە جێهێشتنی خۆم دەکەم لە تۆدا

ئەوە دەبینین ، تازە تەواو بە دوا بڕیاری خۆی گەیشت ، بڕیاریدا چیتر بە دوای جەستەیەکی مردوو دانەنیشێت ، بڕیاری دا جێبهێڵێت و بڕوات و چیتر بیری لێنەکاتەوە ، تەنانەت بۆ چەند خولەک و چرکەیەکیش ، دڵخۆش و شادومانە بەو بڕیارەی ، وەک ئەو کەسانە دڵخ□ش ک□ ش□ر□پ□نجەیان تێپەڕاندووە ، دەیەوێت ئاهەنگ بگێڕێت ، ئاهەنگی ڕزگاربوون لە خەمەکان و لە بێدەنگی ئەو ، بە دێرێکی شیعری نایاب و پڕ لە جوانی دەڵێت ، ئیتر دەست بە جێهێشتنی خۆم دەکەم لە تۆدا ! ئیتر ئەو کەسێکی ترە ئێستا ، ئەو کەسەی گیرۆدە ببوو بەدەستی ئەو ئیتر جێی دەهێڵی لەناو ئەودا ، لەنێو خۆیشی کەسێکیتر لە دایک بووە خاوەن بڕیار و توانا ، ئیتر تەواو کەسە دڵشکاوەکە مرد و جێی دەهێڵێت ، یان زۆر بە بڕوا بە خۆبوونەوە دەڵێت :

وەک تووڕەیی تاڤگەیەک
بەسەر شانی تەنیاییدا دیمە خوارەوە و هەرگیز
نا
گە
ڕێ
مە
وە
بە شانەکانم دەڵێم

بە دیوارەکاندا خەت هەڵبواسە
ڕەقی دڵ ، نەرمی بەرد
فێر دەبم
کراسی ڕەشی سەبەرەکشم دەسووتێنم
ڕەنگە بچمەوە سەر ڕەگەزی ئاو

ئیتر وەک تووڕەیی تاقگە بە هەست و بیرکردنەوەیەکی یاخی بڕیاری خۆی دەدات و بەسەر شانی تەنیاییدا دێتەوە خوارەوە و جارێکیتر ناگەڕێتەوە بۆ لای ئەو کەسە و ئەو عەشقەی کە جگە لە برین و ئازار هیچی تری پێنەبەخشی ، بڕیار دەدا لەمەودوا دڵ نەرم نەبێت و ڕەق بێت وەکو بەرد ، بەڵام شاعیر وەک گەمەیەکی زمانەوانی و وەک پارادۆکسێک بە جوانکاری دەڵێت : ڕەقی دڵ و نەرمی بەرد فێر دەبم ، بە دیوێک مەبەستییەتی بڵێت ، لەمەودوا دڵنەرم نابم و وەک بەرد ڕەق و خۆڕاگر دەبم ، بە دیوێکیش دەیەوێت بڵێت هەموو شتێک دەکەم و دەست بۆ مەحاڵیش دەبەم کە نەگەڕێمەوە بەلای تۆ مەحاڵە وەک نەرمی بەرد ! یان کراسی ڕەشی سەبەرەکەشی دەسووتێنێت . هەر بەم ورەو ئیرادەوە بەردەوام دەبێ و دەڵێت :

دەستەکانم فێردەکەم ئیتر بە چەپ تەوقە بکەن
ئەفسووس دەستمان بۆ هەر ڕاستییەک برد ، هەڵە دەرچوون

بەم هەستە یاخییەوە گومان لەهەموو شتێک دەکات ، چونکە هەموو ڕاستیەکانی تاقیکردەوە ، هەموو هەڵە دەرچوون ، بۆیە باوەڕی بە ڕاستی نەماوە ، دەخوازێ بە دەستی چەپی تەوقە بکات ڕاست بوونێکی گوماناوییە ! دەربڕینێکی قووڵ و پڕ لە ڕەهەندی جیاواز و پڕ لە کێشمەکێش ئیتر هەر بەم هەستە یاخی و نائومێدییەوە دەڵێت :

دەڵێم بە شووشەی تەزاوی
پەنجەرە شکاوەکانی خانووە ڕووخاوەکانی لادێکەشمان دەڵێم
واز لە چاوەڕوانی بێنن
ئەو خۆرە هەڵنایەت کە چاوەڕێی دەکەن !

ئیتر تەواو پڕاوپڕە لە نائومێدی و گومان ، دەڕواو ئاوڕ لە هیچ ناداتەوە تەنانەت دەخوازێت پەنجەرەکانیش چیتر لە چاوەڕوانی خۆر نەبن . بۆیە هەر دەڕوا و هەر دەڕوا …

بە قەرەباڵغی بازاڕەکاندا
بەناو ڕەنگی هەرچی دەموچاوی جیاوازدا تێدەپەڕم و
بیر لە شێوەی تۆ ناکەمەوە
ئەمە ترسناکترین گەیشتنی من دەبێت
بۆ یەکەمجارە کە خۆم بەجێدەهێڵم !
ناوەستم من حەوسەڵەم زۆرە بۆ ڕۆیشتن ..!

ئیدی بڕیاری خۆی داوەو پشت دەکاتە ئەو و جێی دەهێڵێ ، بەنەو

شوێنە قەرەبالغەکاندا دەوات و بەناو ڕەنگی هەموو دەموچاوەکاندا ڕەتدەبێ بەڵام ، بیر لە ڕەنگ و لە شێوەی ئەو ناکاتەوە ، چیتر بیر لە بوون و لە بەدڕەنگی ئەو ناکاتەوە ، چیتر بیر لە خەون و خەیاڵە پەرتبووەکانی ئەو ناکاتەوە ، ئەو ئێستا کەسێکی ترە وێنەی کەسە دەنەرمییەکەی خۆی لەنێو ئەوا جێهێشتووە ، ئەوە یەکەمجارە خۆی جێدەهێڵێ ، دەڕواو وەک کەسێکی نائومێد و یاخی حەوسەڵەی ڕۆیشتنی زۆرە !

بە ترافیکەکان دەڵێم
ئیتر نە تۆ و
نە هیچ وەستانێکی چاوەڕوانی بێزارم ناکەن
ئای لەوێدا چەند هەست بە تەنیایی دەکەم
شەقامێکی پان پڕ لە ئۆتۆمبێلی جۆراوجۆر
خەڵکانێک هەرگیز نەمناسیبوون
دەست لە پاسەکە ڕادەگرم
سەرنشینەکان سەیرم دەکەن
حەزدەکەم بقیژێنم
سەیرم بکەن جگە لە جەستەیەکی خاڵی و ڕۆحێکی شکاو
چیتر دەبینن ؟

دەڕواو بە ترافیکەکانیش دەڵێ نە ئەتۆ و نە هیچ وەستانێکی چاوەڕوانی بێزارم ناکەن ، یان ناتوانن بم وەستێنن بە یەکجاری ، هەرچەندە شاعیر بە ترافیکەکان (تۆ)ی بەکارهێناوە دەڵێ (نە تۆ و نە هیچ وەستانێک !) بەڵام ، دەبێ لە جیاتی تۆ (ئێوە) بڵێت چونکە ترافیکەکان لە باری (کۆ) دان ، دەڕواو هەست بە تەنیاییەکی گەورەش دەکات ، ئەم دەشکان و گەیشتن بە خاڵی مردن و خۆجێهێشتنە سانا نییە ، (داکەناندنی ئەو لە خۆی) دیوێکی تری مردنە ، بە شەقامێکی پانوپۆڕ و قەرەبالغدا دەڕوات پڕ لە دەموچاوی نوێ ، خەڵکی نەناسراو ، سواری پاس دەبێت و سەرنشینەکان سەیری دەکەن ، ئەویش هەندێ نائومێد و دەشکاوە هەست دەکات بقیژێنێت ، بەڵام ئەو هەردەڕوات ، کاتێکی کەمی ماوە لەخۆی جیابێتەوە ، دوێنێ خۆی لەنێو ئەودا جێهێشت ، دەیەوێت لە ئێستای خۆیشی جیابێتەوە !

بەیێ دەڵێت :
لەلای من سەعات سفری دەوێت بە
م
ر
د
ن
بەزەحمەت پاسی ژیان دابەزین هەیە

ل وستگی گستانکی پشم
سرنشینکی تنیشتم دت گ
بمبوور
ژماری تمنم سووتا
ئیتر زنگی هیچ وشیک هناگرم
دم و ب خودایش دم هیچ
لمیان بگ / ب قیامت هیدگرم !

ئیتر لرو لناو ئاکامکی نادیار کتایی دت ، (خم ل ت دادکنم) شیعرک لناوکدا چیکی عشقکی تراژیدیمان ب دگتو ، دابانکی ب ناچاری ، دابانک تنها خواستی یککیان ، یککیان ، بدنگ و گشگیر ، خیا پرت و ئاز ! ئویتریش ل داخی ئم ل کتایی ل پاسی ژیان دادبزت ، ئو همای ب دوا وستگی ژیان ، ل بردم گستانک دادبزت ، همای ب مردن ، خیشی ل دربینکی زر جوانی شیعری دت :
لای من سعات سفری دوت ب مردن ! یانی مودای ئو و مردن سفر .. یان گیشتوون بیک !

ب شویکی گشتی ئیمان یادور لو شیعر و ل شیعرکانی تریشی جوانییکی نایابی برجست کردوو ، زمانکی شیعری و پکهات و دستواژی شیعری ، مانا و ناوککی قوو ، شیعرکانی پن ل گومان و نیگرانی و پرسیار و پارادکس و هستی یاخیبوون و هستی مریی و گمی زمانوانی .. . ئمانش هموی بستی جوانی و چژ و ئارامی ب دروون و ناخی خونر دبخشن ، هاوکات ئم پکهاتان پکهاتی شیعری نوگر و مدرنن !

لردا ب پویستی دزانم باسی چمککی تر بکم ئویش چمکی داهنانن ، داهنان وک چمککی گردوونی ، وک چن (فیساگرس)ی فیلسوف و بیرمند پیوای جیهان پکهاتوو ل چند تابلیک ، ناتوانین ل یک تابلدا تواوی ووبری جیهان ببینین ..! ئمش ب چمک گردوونیکان استی ، ئم ل وتاری (بچی شیعر پناس ناکرت) ئومان گوتیی ،، گتومان یکک ل هکارکان ئوی ک شیعر بوونکی گردوونی هی ناتوانین ل یک گشو خوندنوی ب بکین یان ببینین ، ب گیشتن و نزیکبوونو ل ون فراوانکی شیعر دب ل چندین گشی جیاوازو خوندنوی ب بکین ، ئم ب چمکی داهنانیش هروای ، وات ناتوانین دواخ و یان خای کتایی ووبری داهنان دیاری بکین ، بی ناکرت ب فلان و فیسار شاعیر بین گیشتوونت (لوتک) یان ل لوتکی داهنان دان ، داهنان لوتکی نیی ، گیشتن لوتک ل داهنان بوونی نیی چونک مردن هی ، مردنیش وستاندنی

پڕۆژەکانی بوون و داهێنانە ! بەڵگەش بۆ ئەو قسەیەم گەر (نالی و گۆران و شێرکۆ بێکەس) لە ژیان مابان دەنیام داهێنانی گەورەتریان پێشکەش دەکردین ، گەر (شەیکسپیر و دۆستۆفسکی و فروغ) لە ژیان بەردەوام بان دەنیام داهێنانی گەورەتریان دەکرد ، بەڵێ نە ئەمانە و نەهیچ نووسەر و شاعیرێک ناتوانن بگەنە لوتکە ، دەتوانن داهێنانی گەورە بکەن ، لە بەنداییکەوە بەرەو بەنداییەکیتر سەرکەون بەڵام ، ناگەن بە لوتکە ، چونکە لوتکە لە داهێنان بوونی نییە یان جگە لە وەهم شتێکی تر نییە ، دەبێ ئەوەشمان لەلا ڕۆشن بێت هیچ شاعیرێک بە نووسینی چەند دەقێکی جوان ، یان چەند کتێبێکی شیعری جوان ، یان بەسەرکردنەوەی لەلایەن لێکۆڵەر و ڕەخنەگرەکان ، یان وەرگرتنی خەڵات لە فلانە ڤیستیڤال و لە فلانە پێشبڕکێوە ، ئەمانە کەس ناگەیەنێتە لوتکە ، چونکە دوای گەیشتن بە لوتکە نۆرەی هاتنە خوارەوەیە ! بەڵێ ئەو کەسانەی ئەم گەیشتنە لوتکەیە دەخەنە پاڵ نووسەر و شاعیرەکان من پێموایە ، ئەوە جگە لە هەژاری فیکری یان تێنەگەیشتن لە چەمکی داهێنان هیچ شتێکی تر نییە ! بۆ ئومێدم ئیمان یادەوەری شاعیر بەم بیرکردنەوە کراوەییە لە شیعر و داهێنانەکانی بڕوانێت ، هەوڵبدات ئاست و توانا مەعریفی و توانا شیعرییەکانی خۆی پەرە پێبدات و خەونی داهێنانی هەبێت ، کە من خۆم ئومێدی گەورەم پێی هەیە کە ئایندەیەکی ڕووناک و گەشی لەبەردەمی دایە ، گەر بەم هەناسەیە لە هەوڵەکانی بەردەوام بێت ، دەنیام ڕۆژێک دێت دەبێت بە ناوێکی گەورە لەنێو ئەتلەسی شیعری نوێی کوردیدا ، ئیتر سڵاو لە شیعر ، سڵاو لە جوانی ، سڵاو لە داهێنان !...

کۆتایی

٢٠ی ئابی ٢٠٢٣

نامیلکە/ گەڕانێک بەنێو جیهانی (شیعرەکانی بەختیار عەلی)

[بۆ خوێندنەوەی ئەم نامیلکەیە کلیکی ئێرە بکەن..]

Mashkhal_BakhtiarAliDownload

هەڤپەیڤین لەگەڵ بەڕێز حەمە ساڵح فەرهادی

حەمە ساڵح فەرهادی: هەندێک کەس وا دەزانن نووسین بۆ منداڵ کارێکی ئاسانە

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

نووسەری دیاری کوردستان (حەمە ساڵح فەرهادی) ساڵانێکە لە بواری منداڵاندا دەنووسێت ، خاوەنی چەندین کتێبە لە چەند گۆڤاری منداڵان ،وەکو دەستەی نووسەران و سەرنووسەر کاری کردوه، لەم بوارەدا خزمەتێکی زۆری منداڵانی کوردستانی کردووە،هەر بۆ ئەم مەبەستە پێمان باش بوو لە نزیکەوە بە چەند پرسیارێک بەسەری بکەینەوە.

- **هەرچەندە بەرێزتان نووسەرێکی دیاری کوردستانن، بەڵام پێمان باشە بەکورتی باس لە ژیانی ئەدەبی خۆت بۆ خوێنەرەکانمان بکەیت.**
- ناوم (حەمە ساڵح مەلاسادق فەرهادی)یە بەڵام بە (حەمە ساڵح فەرهادی) ناسراوم لە ساڵی 1949 لە دایک بووم ،سەبارەت بە ژیانی ئەدەبیم یەکەمین بەرھەمی ب□□اوکراوەم لە گۆڤاری (تیشک) بوو لە ساڵی 1969 دا بووە، وەکو رۆژنامەنووس لە چەندین دەزگادا کارم کردووە، وەکو:رادیۆی دەنگی هەولێرو رادیۆی گوڵان لە ساڵانی 1992- 1994 ، گۆڤاری (هەنگ)ی منداڵان لە 1993- 2011) ئەندامی دەستەی نووسەران و پاشانیش بۆماوەی (13) ساڵ سەرنووسەری گۆڤارەکە بووم،وەکو ئەندامی دەستەی نووسەرانی چەند گۆڤارێک و ب□□اوکراوەدا کارم کردووه ، وەکو گۆڤاری (گوڵزار) گۆڤاری (چرۆ) ، گۆڤاری (نووسەری نوێ) وەکو دەستەی نووسەران پاشانیش سکرتێری نووسین،ب□□اوکراوەی (لانە) ی منداڵان، بەشداریم لە کۆنگرەی دامەزراندن و کۆنگرەی دووەمی رۆژنامەنووسانی کوردستان کردووە لە هەولێر.

  هەروەها،بەشداریم لە کۆنگرەی شەشەمی یەکێیتی نووسەرانی

کورد کردووە کە لە ساڵی 2010دا لە سلێمانی بەستراو بە ئەندامی مەڵبەندی گشتی و پاشانیش بە سکرتێری کارگێری یەکێتییەکە هەڵبژردرام،ساڵانی (1997-2006) بەربەردەوامی بەرنامەیەکی هەفتانەی منداڵانم بە رادیۆی(هەرێم) ئامادەکردووەو لەوماوەیەدا (445) ئەڵقەی بڵاوکرایەوە،تائێستا (20) کتێبم بەچاپ گەیاندووە،چەند کتێبێکی تریشم ئامادەن ،چاوەڕێیی دەرفەتی چاپکردنن، بەشداریم لە وەرگێران و ئامادەکردنی(8) کتێبی بەرنامەکانی خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی کشتوکاڵیداکردووە، پێداچوونەوەی زمانەوانیم بۆ (8) کتێبی دیکەش کردووە، بەربەردەوامی لە زۆربەی لەرۆژنامە و گۆڤارەکاندا دا بابەت بڵاو دەکەمەوە .

- **چۆن بوو، بواری ئەدەبی منداڵانت هەڵبژارد؟**
- من هەر لە منداڵییەوە سەودای خوێندنەوەم هەبوو ، پاشانیش کە دەستم بە نووسین کرد،بابەتی لێکۆڵینەوە لەبارەی رۆژنامە نووسیی کوردییەوهەم هەڵبژارد ،پێش ئەوەی هیچ بابەتێکی تایبەت بە منداڵان بڵاوبکەمەوە، دوو کتێبیشم لە بارەی رۆژنامەنووسیی کوردییەوە بە چاپ گەیاندبوو.پێش ئەوەی گۆڤاری (هەنگ)یش دەربچێت لەسەر داوی هاورێی دێرینم کاک (مەولوود ئیبراهیم حەسەن) و بە هاندانی ئەو ،چەند بابەتێکی کورتم لە هەفتەنامەی(پەریستان)ی منداڵاندا بڵاوکردەوە.ئەو هەفتەنامە یە پاشکۆیەکی تایبەت بە منداڵان بوو،کە رۆژنامەی (کوردستانی نوێ) دەریدەچواند.

کەگۆڤاری (هەنگ)یش لەلایەن وەزارەتی رۆشنبیرییەوە دەرچوو و دکتۆر مەولوود ئیبراهیم حەسەن بوو بە سکرتێری نووسینی گۆڤارەکەو لەسەر داوای ئەو لە یەکەم ژمارەی گۆڤارەکەدا بابەتێکم بە ناونیشانی (هەنگ)نووسی وئەو بابەتەلە دوای سەروتاری گۆڤارەکە، یەکەم بابەتی گۆڤارەکە بوو تێیدا چەند زانیارییەکەم لە بارەی هەنگەوە بۆ منداڵان بڵاوکردەوە.

لە ژمارە(2)ی گۆڤارەکەشەوە بەفەرمی کرام بە ئەندامی دەستەی نووسین، ئیتر تادوا ژمارەی گۆڤارەکە کەلە ساڵی (2011 دا تێیدا بەردەوام بووم ، پێنج ساڵ وەکو ئەندامی دەستەی نووسین و سێزدەساڵیش وەکو سەرنووسەر .

- **ئەو بنەمایە سەرەکییانە چین ،کە پێویستە لە نووسینی ئەدەبی مناڵان دا بە رەچاو بکرێت؟**
- هەندێک بنەمای سەرەکی هەن، پێویستە لە نووسینی ئەدەبی منداڵاندا ڕەچاو بکرێت لەمانە:

1- بابەتەکە بە زمانێکی پاراو و منداڵانە بنووسرێت و ڕێنووسەکەی لەگەڵ ڕێنووسی کتێبەکانی بەرنامەی خوێندنی قوتابخانەکان بگونجێت،وشەکان لە فەرھەنگی منداڵەوە ھەڵقوڵابن، بابەتەکە کورت بێت و درێژداریی تێدا نەبێت،بابەتەکان لە ھەرجۆرێک بن، دەبێ بەشێوەیەکی پەروەردەییانە بخرێنە بەرچاو.
2- ئامۆژگارییەکان ، ئەگەر ھەبێ ،راستەوخۆ و لە شێوەی ئەمر و نەھیدا نەبێت،رەچاوی ئەو بەھایانەی تێدا بکرێت، کە بوونەتە بنەما لە ئەدەبی منداڵاندا،بایەخ بە سایکۆلۆجییەتی منداڵ بدرێت،دابونەریتی رەسەنی کوردەواری و جیھانی بە منداڵان ئاشانا بکات.
3-متمانە بە خۆکردن لای منداڵ بەھێز بکات،مێژوو و شوێنەوار و ناودارانی و ڵات بە منداڵان بناسێنێت، بەتایبەتی ئەو ناودارانەی خزمەتێکی بەرچاوی منداڵانیان کردووە، بەھا رۆحییەکان لای منداڵ خۆشەویست بکات،بایەخێکی تەواو بە منداڵە بەھرەدارەکان بدات و بەھەرمیان بڵڕوبکرێتەوە،گەورەو بچووکیی پیتەکانی لە گەڵ تەمەنی مەندال بگونجێت.
4- بابەتەکان نەتەوەیی بێ وجیھانی بێت بەڵام نەخرێتە ناو قاڵبی حزبایەتییەوە،بایەخدان بە بابەتەکانی خۆ خافڵاندن و زاخاوی مێشک و کات بەسەربردن بدرێت ، دوورکەوتنەوە لەو بابەتانەی کە گیانی دووبەرەکی و شەڕخوازی و تاوان لە ناخی منداڵدا زیاد دەکات .
5- باشتر وایە لاپەرەکانی ب□□وکراوەکان ڕەنگاوڕەنگ و وێنەداری بن و نرخی چاپەمەنییەکان گونجاو بێت و زۆربەی منداڵان بتوانن سوودی لێوەربگرن.

▪ **نووسەرانی تێکستەکانی ئەدەبی مەنداڵان (ھۆنراوە،چیرۆک، ئۆپەرێت،شانۆگەری..) لە کوردستان چۆن ھەڵدەسنگێنیت؟**

▪ دیارە تێکستەکانی ئەدەبی منداڵان،بە تایبەتی ئەو ژانرە ئەدەبییانەی کەباس□ت کردوون(ھۆنراوە،چیرۆک، ئۆپەرێت،شانۆگەری)، وەکو ھەموو تێکستە گشتییەکانی دیکەی ئەدەبی کوردی ، ھەموویان لەیەک ئاستدا نین، تێکستی باش و سەرکەوتوو ومنداڵامان ھەیە، ھەروەکو بە پێچەوانەشەوە تێکستی ئاست نزمیشمان ھەیە، تەنانەت، لەم چوار جۆرە تێکستەشدا ،ھۆنراوە،چیرۆک، پێش ئۆپەرێت و شانۆگەری کەوتوون وئەم دووانەی کۆتایی ھێندە ئاوڕیان لێنەدراوەتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا ،ناتوانین بڵێین ئەو بڕیارە رەھایە و بۆ

بەیاری وردتر ،پەیوەستە بابەتەکانی هەرنووسەر و شاعیرێکی بواری منداڵان بە جیا هەڵبسەنگێندرێت.

بەگشتی ئێمە شاعیر و نووسەری بواری منداڵانمان بەپێی ژمارەی منداڵان نییە، تەنانەت ژمارەیان لە ژمارەی ئەو شاعیر و نووسەرانەش کەمترە کە کار بۆ ئەدەب بەگشتی دەکەن.

ئەگەر دەزگایەکی بە توانای فەرمی هەبێت و بایەخ بە بەرهەمی سەرکەوتووی تایبەت بە منداڵان بدات و کێشەکانی چاپکردن و بڵاوکردنەوەیان لە ئەستۆ بگرێت، ئەدەبی منداڵان هەنگاوێکی دیکە دەچێتە پێش.

- **لەماوەیەدا چەند نووسەرێکی منداڵ لە کوردستان بەرهەمەکانیان لەچوارچێوەی نامیلکەدا بڵاوکردەوە، پێتان وایە ئەگەرنووسەر منداڵ بێت بۆ منداڵ بنووسێت کاریگەری زیاترە لەوەی گەورە بنووسێت؟**
- ئەگەر داتایەکی ورد و ڕاست هەبێت سەبارەت بەو کەسانەی کە بۆ منداڵان دەنووسن ،چ گەورە بن یان منداڵ ،بەدیار دەکەوێت کە ژمارەی ئەو کەسانەی بەسەرکەوتوویی بۆ منداڵ دەنووسن زۆرکەمە ! چونکە بەپێی بەندی یەکەمی مافەکانی منداڵان ، کە پێناسەکراوە(منداڵ ئەو مرۆڤەیە کە تەمەنی لە 18 ساڵ تێنەپەڕیبێت).

کەواتە بەپێی ئەو پێناسەیە ، زیاتر لە چواریەکی دانیشتووان منداڵن و پەیوەستیان بە ژمارەیەکی زۆر لە ئێستا زیاتر هەیە کە کاری بۆ بکەن.دەمێنێتەوە ئەوەی ئایا گەورە بۆ منداڵ بنووسێت باشترە، یان منداڵ بۆ خۆیان بنووسن.دەتوانین بڵێین ،ئەگەر ئەو ژمارە پەیوەستەمان لە منداڵی بەهرەمەند و بەتوانا هەبێت،باشترە منداڵ بنووسێت،بەڵام ئایا ئەو ژمارە پەیوەستەمان هەیە؟ بێگومان نەخێر.

هەندێک کەس وا دەزانن نووسین بۆ منداڵ کارێکی ئاسانە ! بەڵام وانییە زۆر زەحمەتترە لە نووسین.

بە گەورە، بەرپرسیارییەتیشی زیاترە.بەپێی ئەزموونی بەندە لەو ڕووەوە ، زۆر جار هەست دەکرێت، کەئەو نووسینانەی بەناوی منداڵان بڵاو دەکرێنەوە، دەستی گەورەشی تێدایە .تەنانەت وەکوو ئەزموون لەماوەی زۆرەی کە لە گۆڤاری (هەنگ) دا کارم کردووە، زۆرجار باوکێک یان دایکێک، چەند بابەتێکی منداڵانی هێناوە و گوایە هەر بابەتێک یەکێک لە منداڵەکانی نووسیویەتی!

لێرەدا ئێمە دەبێتە مایەی پرسیار،کەئەو ماڵە چۆن لەیەک کاتدا ئەو

هەموو نووسەرە منداڵەی لە هەڵکەوتووە؟!پێویستە بوار بە منداڵ بدرێت کە ئەوەی دەیەوێ بینووسێت لەو رووەوە هان بدرێت و هەوڵ بدرێت پەرە بە بەهرەکانی بدرێت ، بەڵام چاودێریش بکرێت، لەگەڵ ئەمەش دا ناتوانین نووسینی گەورە بە منداڵان فەرمۆش بکەین وبەهەند وەرینەگرین، بە تایبەتی ئەو نووسەرانەی کە توانیویانە بە سەرکەتوویی بچنە ناوجیهانی منداڵانەوە.لەلایەکی دیکەوە، گەورە بەرپرسیارە لە زەربەی شتەکانی تایبەت بە منداڵ "ناوی ، پەروەردەی ، خوێندنی ، ژیانی ، جل وبەرگی ،پێداویستیەکانی و چەندین شتی دیکەش، چی تێدایە ئەگەر بتوانێت بەرپرسیاریەتیی نووسینیشی بە بخاتە ئەستۆی خۆی.

- **سیستەمی پەروەردەی هەرێمی کوردستان تاچەند لە خزمەت پەروەردەی منداڵان دایە؟**
  *ئەمە پرسیارێکی گرنگە ، منداڵ وپەروەردەی دروست ،واتە ئایندەیەکی گەش و ڕوونـاک.بەداخەوە ئەمە سیستەمی پەروەردەمان بەو شێوەیە نییە کە لەگەڵ گۆرانکارییەکانی سەردەم بگونجێت.
  ئەگەر بەراوردێک لە نێوان ئێستاو(25-30) ساڵ لەمەوپێش بکەین ،پێشکەوتنێکی ئەو تۆ نابینین، چ لە ڕووی بینای قوتابخانە و چی لەڕووی بەرنامەکانی خوێندن و چ لە ڕووی ژمارەی مامۆستایان و چ لەڕووی کردنەوەی خولی بەردەوام و شیاندن بە مامۆستایان و کارمەندانی کەرتی پەروەردە و چ دانانی بەرپرسانی پەروەردە لەسەر بنەمای ئەزموون و لێهاتوویان،ئێستاش دوو دەوامی لە بینایەی قوتابخانەکاندا زۆرە و ژمارەی قوتابییانی هەرپۆلێکیش زۆر لە پێویست زیاترە ، چەند ساڵە وە کوو پێویست مامۆستا دانەمەزراون و جگە ئەوانەی خانەنشین دەکرێن بە مامۆستای تازە دامەزراو پڕ ناکرێتەوە.لەگەڵ ئەمەشدا دەبینین قوتابخانە ئەهلییەکان بەردەوام لە زیادبوون دان ، ئەمەش هەر بە منداڵە دەستڕۆیشتووەکانە،نەک بە هەمووان.
  بەڕای من پێویستە پێداچوونەوەیەکی خێرا بە چاکسازی لە کەرتی پەروەردەدا بکرێت و بتوانێت لەگەڵ ڕەوتی خێرای سەردەم دا بگونجێت.بەداخەوە لە ئێستادا ژمارەی نەخوێندەوارانمان لە پێشان زیاترە.
- **چۆن منداڵان رابهێنن لە خوێندنەوە، ڕۆڵی قوتابخانە و خێزان دەبێ چۆن بێت؟**

- قەیرانی کەم خوێندنەوە قەیرانێکی گشتییە و تەنیا تایبەت نییە بە منداڵان.ئێستا بە هۆی زۆری ژمارەی کەناڵە تەلەفزیۆنەکان و ئینتەرنێت و فەیسبووک و لقوپۆپەکانی و هەموو هونەرە تازەکانی ئەم بوارەوە ،کە منداڵان بەتەواوی خوویان پێوە گرتووە و بووەتە بەشێک لە ژیانی ڕۆژانەیاندا،ئاگایان لە خوێندنەوە نەماوە.سەرەڕای ئەمە منداڵ ئەگەر لە خێزانێک بێت کە گەورەکانی کتێب نەخوێننەوە، دەبێ چاوەڕێی چی لێبکرێت؟!

بەداخەوە زۆربەی گەورەکان ئامادەن دەیان جۆری دیاری بۆ منداڵەکانیان بکڕن،کەهەندێکیان زیانیشیان پێدەگەیەنێت، وەکو یاریی چەک وتەقەمەنی و جۆرەکانی تر ، بەڵام بیر لەوە ناکەنەوە کە جارێک کتێبێک ،یان گۆڤارێکی منداڵانەیان بۆ دیاری بۆ ببەنەوە و لەسەر خۆشەویستیی کتێب خوێندنەوە رایان بهێنن.

- **تاچەند لەگەڵ ئەوەی لە قوتابخانە لە ماڵ ،کتێبخانە هەبێت؟**
- کتێبخانە یەکێکە لە پێداویستییەکانی سەردەم ، دەبێ هەرماڵێک کتێبخانەیەکی ئاسایی تێدا بێت و بتوانرێت سوود لە کتێبخانە وەربگیرێت،ئەگەر وا بێت ئەو ماڵە بە ماڵێکی زیندوو ئاوادەن و پێشکەوتوو دادەنرێت.

قوتابخانەش ، کە ماڵی دووەمی منداڵەو شوێنی پەروەردەو فێرکرنیەتی و منداڵ کاتێکی زۆر لەوێ بەسەر دەبات ، پێویستە کتێبخانەیەکی هەبێت و ژمارەی کتێبخانەکەش لەگەڵ ژمارەی قوتابییانی قوتابخانەکە بگونجێت.

- **چیرۆک خوێندنەوە بەمنداڵ پێش خەوتن تا چەند گرنگ و پێویستە؟**
- چیرۆک یەکێکە لەو ژانرە ئەدەبییانەی کە کاریگەریی زۆری لەسەر منداڵدا هەیە.ئەمە لەبیرمانە لەسەردەمی منداڵیمان ،چۆن شەوان پێش خەوتن ،دایک و داپیرە، یان هەرکەسێکی دیکەی هەندێک بەتەمەن و ئەزموون ، چیرۆکیان بۆ دەگێڕاینەوە و ئەمەش بە تاسەوە گوێمان لێ ڕادەگرتن،هەتالە ناوکەشوهەواو کاریگەریی چیرۆکەکەدا خەومان لێدەکەوت.جاران بەهۆی ئەوەی هۆیەکانی کات بەسەر بردن و خافڵاندن وەکوو ئێستا نەبوون ، ئەندامانی خێزان ،هەموویان لە کاتێکی گونجاو و زوودا،دەچوونە سەرجێگا و دەخەوتن . بەڵام ئێستا باردۆخەکە بەگشتی گۆڕاوەو دەتوانین بڵێین ئەندامانی خێزان وەکوو جاران ئاگایان لەیەکتر نییە و هەریەکەو لە ژووری خۆیەتی ،خەریکی یارییە سەردەمەکانەو ئاگای لە دەرەوە نییە.

ئەو دووجۆرە ژیانە،دووجۆری جیاوازن و ئەگەر خێزانێک بتوانێ هەردوو جۆرلەیەکتر نزیک بکاتەوەو لەگەڵ یەک بیانگونجێنێت، کارێکی باشە ،دەنا لەوانەیە پاش چەند ساڵێکی دیکە پێوەندییە ئاساییەکانی نێوان ئەندامانی خێزان،وەکوو ئێستاش نەمینێت.

- **ئامۆژگاری و رێنمایی بەرێزتان ، بۆ منداڵان چییە؟**
- بەهۆی ئەوەی ئەم بڵاوکراوەی ئێوەزیاتر تایبەتە بە گەورە، نەک منداڵ پێموانییە منداڵ زۆر بیبینێت، بەڵێ رووی دەمم دەکەمە خوشک وبراگەورەکان، نەک خوێنەرخواستە وەکوو ڕینماییکردنیان ، بەڵکو بۆ زیاتر بەبیرهێناوەو دیارخستنی ڕاستییەک لە بارەی منداڵانەوە، ئەویش ئەمەیە:ئەگەر ئەمە دەمانەوێ ئایندەمان لە ئێستادا باش و گەشتر بێت، با بەهەموومان ،چ تاک ، چ ڕێکخراو ،چ دەزگا پێوەندیدارەکانی حکومەت بەشێوازێکی سەرەدمیانە و پەروەردەییەکی ڕەسەن و گیانەگی نەتەوەیی و دوور لە دەمارگیری ،مامەڵە لەگەڵ منداڵاندا بکەین، چونکە پاش چەند ساڵێکی دیکە، منداڵانی ئەمڕۆ گەورە دەبن و جێگەی ئەمەی ئێستای گەورە دەگرنەوە، لە بەرزترین پلەوە تا دواترینیان.

لە کۆتاییدا بەهیوای ژیانێکی شەڕەفمەندانەو پەروەردەییەکی ڕەسەن بۆ منداڵان و ئایندەیەکی گەش و ڕووناکیش بۆ کوردستان.

شیعر/ شانەی حەز.. دڵکەش قادر

لەشەوەزەنگی چاوەکانتا
کز کز دەسووتێم و دەچمەوە ناو تەنیاییەکانی دایکم و
نەفرەت لەهەرچی پێوانی دووری هەیە
دەکەم و
تابلۆی شاماران دەکەم
بەناونیشانی خەونە
خەیاڵە
کە چاوەکانم دەخاتە سەر رێگای تۆ،

تۆ بە من ناونیشانی درێژترین ڕێگای کە دابڕان بەشێکە لەوجوودمان
من خەیاڵێکم لەسەر خەزانی گەڵایەکا پووکامەوە
پووکانەوە درێژترین شەڕبوو کە نەماندەویست
ویستمان شتێک بوو
خەیاڵمان دۆڕانێکی حەتمی بوو.
ئەمە
لەچاوەڕوانی هاتنی ئەو نمایشە بووین
کە شانەی حەزمان بسووتێنێ
شانەی ئەمە
خەیاڵێکە نە کۆتایی و نەگەیشتنە سەرەتای دیارە
من نەبووم کە درامای حەزی تۆی خاڵی نەکردبێتەوە
تۆ نەبووی کەسینەمای دڵم نەتخستبێتە سەما،
تۆ لە توێشووی دوو گەی سەربەمۆرمت خوارد و
خاڵیبوونەوەت فڕێدایە ئاوی کانی منەوە.
سلێمانیی
دڵکەش قادر